De Levende Natuur 77 (5):97-102 (1974)

MEI 1974 JAARGANG 77, AFL. 5

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS Jr EN JAC. P. THIJSSE

Bennekomse bossen in vogel-vlucht

H. L. VAN DEN BRINK

Er zijn in onze streek nog veel vogels rond de huizen: Merel en Zanglijster, Roodborstje, Heggemus, Winterkoninkje, Boomklever, Grote bonte specht, Koolmees, Pimpelmees, Glanskop, Zwarte mees, Kuifmees en Staartmees, Tuinfluiter, Zwartkopje, Fitis en Tjiftjaf, Goudvink en Groenvink, Ringmus en Huismus, om maar enige te noemen. Verscheidene daarvan broeden hier in onze tuinen en die, welke in de winter overblijven, zoals de mezen, de Boomklever, de Grote bonte specht, de Groenvink, profiteren zelfs van menselijke goede gaven in het minder gunstige jaargetijde. Zelfs de onnatuurlijke dichtheid van het kattenbestand kan de voortplanting van deze veel voorkomende erf- en tuinvogels niet volledig afremmen.

Een ander verheugend verschijnsel is dat, in vergelijking met vroeger, grotere belangstelling en meer begrip door oud, maar vooral door jong wordt opgebracht voor vogels en voor de natuur in het algemeen; gevolg van opvoeding op school, door jeugdbonden voor natuurstudie, door lectuur en publiciteitsmedia. Ook bosbeheerders hebben meer oog voor algemeen faunabeheer, nu de economie der houtproduktie minder dan vroeger op de voorgrond staat. In onze bossen zien we een groeiend aantal nestkasten voor holenbroeders, niet alleen als nuttige hulp voor het in toom houden van insektenplagen (in plaats van bestrijdingsmiddelen), maar ook ter verlevendiging van het bos met zijn bewoners, of uit wetenschappelijke belangstelling. Er

De Levende Natuur 77 (5):97-102 (1974)

zijn nog redelijk veel vogels in de bossen van Bennekom, er is nog geen „dode lente".
Wél veel — maar niét zo belangwekkend als voorheen!
Het is niet alleen de kwantiteit die telt, ook, en vooral de kwaliteit, de soortenrijkdom, is van belang. Uit het volgende zal duidelijk worden, dat in de boeiende verscheidenheid van „mensvolgers" en „mensvlieders" onder de vogels, het juist de laatste groep is, die langzamerhand verstek laat gaan, onopzettelijk verjaagd door de brenger van onrust en verstoring, en in het slechtste geval, door stroperij en vergiftiging.
Om te beginnen moet gesteld worden, dat bos en heide, en ook een beekdal als het Renkumse, minder soortenrijk zijn dan weide en watergebieden. Dit maakt, dat we met het noemen van een betrekkelijk gering aantal soorten reeds een belangrijk deel van de avifauna van ons gebied kunnen aangeven. In een vrij willekeurige volgorde worden hierna een 40-tal broedvogelsoorten besproken.
Vroeger werden op vochtige heide met jonge vliegdennen veel broedende Wilde eenden gesignaleerd; na 1946 was dit door toenemende bebouwing en onrust reeds vrijwel afgelopen.
In 1950 kwam op Wageningen-Hoog (langs het Papenpad), op de Dorschkamp en Oranje Nassau's Oord de Nachtzwaluw nog veelvuldig als broedvogel voor. Bij toenemende menselijke activiteiten, verkeer en recreatie werd ze in navolgende jaren uit dit gebied verdreven naar het nog relatief rustiger Bennekomse Bos (Franse Kamp, Moftpad, Oostereng), tot ze ook daar omstreeks 1969 is verdwenen en alleen nog op de Sijsselt werd gesignaleerd. In het voorjaar van 1973 heeft ze ook daar niet meer gebroed en we zullen de zeer karakteristieke avondzang moeten missen.
Een ander voorbeeld van algehele verdwijning uit deze contreien is de vernietiging van de reiger- en roeken-kolonies in het Renkumse-Molenbeekdal bij de „Keijenberg" en bij de kolk van de Kortenburgse Beek. De 200 Roeken werden door officiële instanties schadelijk voor de landbouw geoordeeld en dan ook, evenals trouwens op vele plaatsen in Nederland, uitgeroeid; de 50 Blauwe reigers zijn door de eigenaar van het geboomte, dat hieronder te lijden had, afgemaakt. Dit heeft zich reeds in de dertiger jaren afgespeeld.
In betere jaren, ook wat betreft waterstand en visvoorkomen, bood de Renkumse Beek nog gelegenheid aan de spectaculaire IJsvogel om er zich te voeden en te broeden, o.a. bij Quadenoord. Het laatste broedgeval werd in 1965 vastgesteld achter de kwekerij van Oranje Nassau's Oord.
Verscheidene broedgevallen van Wespendief en Buizerd zijn nog steeds uit onze omgeving bekend (Oostereng, Valkenburgs Kamp, Sijsselt), wat zeker niet gezegd kan worden van de Havik; van deze vogeljager werd reeds 10 jaar geleden het laatste broedgeval genoteerd.
Op Valkenburgs Kamp werd tot in 1948 nog de Klapekster gesignaleerd, doch die is sindsdien uit deze buurten verdwenen.
Het broeden van een Boomvalk in het Bennekomse Bos (Pembrokebank) is sinds 1965 niet meer waargenomen.
Gunstiger zijn de gegevens over de Sperwer, die in een voor deze omgeving normaal aantal aanwezig is gebleven. De Torenvalk is evenals de Ransuil en de Bosuil nog ruim aanwezig en in aantal niet teruggelopen; dit kan helaas niet gezegd worden van het Steenuiltje, dat nog wél veel in de Uiterwaarden voorkomt, maar slechts sporadisch in de bossen van Quadenoord en de Keijenberg.
Van het verdwijnen van de Havik, jager op slechte vliegers als Kauwtje, Ekster en Vlaamse gaai, is een verstoring van het na-

De Levende Natuur 77 (5):97-102 (1974)

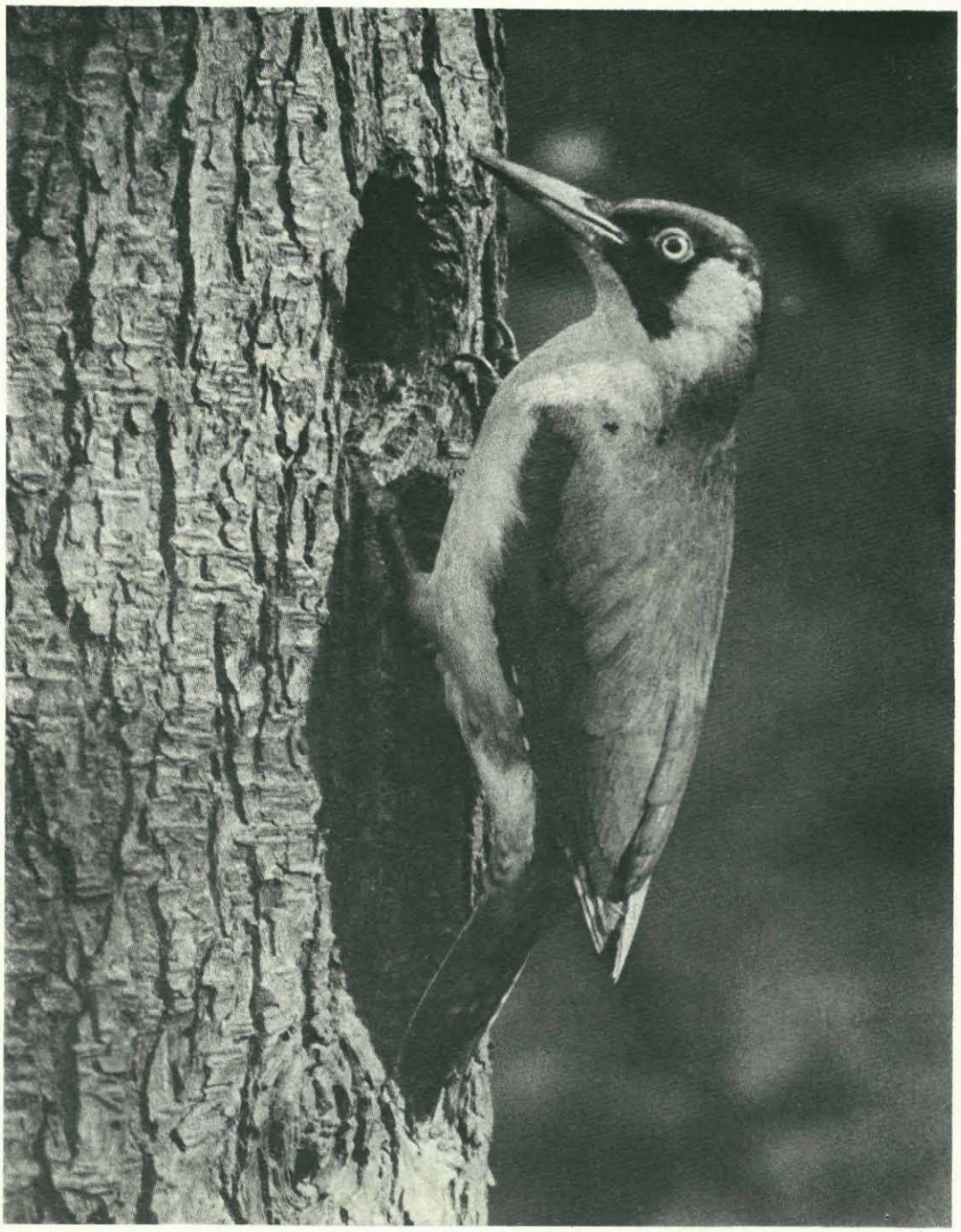

Fig. 1. *Groene specht bij zijn hol.*

De Levende Natuur 77 (5):97-102 (1974)

Fig. 2. *Boomklever met voer bij zijn nesthol.*

tuurlijk evenwicht in de vogelpopulatie het gevolg geweest. Deze drie prooisoorten konden daardoor sterk toenemen. Kauwtjes worden in toenemend aantal bezetters van de behuizingen van Zwarte specht en Holenduif, die daardoor pas tot broeden kunnen komen als de jonge Kauwtjes zijn uitgevlogen. De in ons land vrij zeldzame Zwarte specht is in bepaalde bosgedeelten overigens de laatste jaren geregeld waargenomen (Oostereng, Quadenoord). De Draaihals broedde vóór de oorlog op Oranje Nassau's Oord, nadien is hij als broedvogel uit onze contreien verdwenen, maar wordt er nog wel op de voorjaarstrek waargenomen. Het voorkomen van Groene specht (fig. 1) en Grote bonte specht is stabiel; deze vinden in de bossen nog voldoende mogelijkheid tot het maken van holen en tot het verzamelen van onbespoten voedsel (mieren en andere insekten); ze brengen voldoende nageslacht ter wereld, ondanks de aanvallen van de bepaald niet zeldzame Spreeuwen, die de holen vaak met succes „kraken". Ook de Boomklever (fig. 2 en 3) weet zich uitstekend te handhaven.

De vérklinkende roep van de moeilijk te benaderen Wielewaal, na de oorlog nog geregeld in het loofbos gehoord, kan in onze omgeving helaas niet meer beluisterd worden. Hiervoor moeten we naar de Duno of de Betuwe. Ook de Nachtegaal is volkomen uit deze buurten verdwenen. Vroeger kwam hij regelmatig voor in de Veluwezoomgebieden Keijenberg, Oranje Nassau's Oord en Wageningse Berg.

Van de kleinere zangvogels kan gezegd worden, dat in ons gebied de Zwarte en de Gekraagde roodstaart, de Geelgors, de Fluiter en de Grauwe vliegenvanger in aantal sterk tot zeer sterk zijn teruggelopen. De Bonte vliegenvanger daarentegen is nieuw voor onze contreien.

Aan Houtduiven is geen gebrek, maar de Holenduif wordt, zoals reeds gemeld, beperkt door de concurrentie van de vele Kauwtjes bij het nestelen in boomholten. Gemakkelijker hebben het de Turkse tortels, die zich sinds 1950 zo sterk in ons land en ook in dit gebied verbreid hebben. Ook de vanouds inheemse Tortelduif komt in ons gebied onverminderd voor.

Maar al te bekend is het vertrek van de Korhoenders en de Wulpen van de heidevelden in wijde omgeving, onopzettelijk verdreven door toegenomen menselijke „bedrijvigheid". Op de Ginkelse Heide werd juist de baltsplaats van de Korhoenders in gebruik

genomen voor het starten en landen van gemotoriseerde modelvliegtuigjes! Terecht zijn hiertegen en tegen andere grove rustverstoringen door de gemeente Ede thans maatregelen genomen.

Tenslotte kan aan deze, in zijn geheel toch wel trieste opsomming nog worden toegevoegd de verdwijning van de Waterhoentjes uit het Renkumse-Beekdal tussen de Hartenseweg en Quadenoord, waar ze vroeger in beekranden of op ongevallen bomen nestelden en broedden.

Naast de vogels, die door hun zichtbaarheid en zang de bezoeker van de bossen wel het eerst aanspreken, zijn ook grotere en kleinere zoogdieren, reptielen en vissen (in de beken) indicatoren van de gezondheid van „het bos" in zijn totaliteit.

Er is méér reewild dan vóór de oorlog; vermindering van stroperij, uitbreidende landbouw en wildakkers en meer bescherming hebben dit veroorzaakt, ondanks toeneming van het aantal slachtoffers van het autoverkeer. Roodwild houdt zich in het gebied bezuiden de spoorlijn Ede-Arnhem niet meer op; op zijn hoogst verschijnt hier een enkele maal een verdwaald exemplaar uit het gebied ten noorden van de spoorlijn (Edese bossen, Planken Wambuis, Buunderkamp). Hetzelfde geldt voor het Wilde zwijn.

De Vos, vóór de oorlog een zeldzame verschijning, wist zich nadien uit te breiden en is nu geen zeldzaamheid meer. Wordt het dier in bepaalde gevallen waar het geen schade aanricht, weer meer geduld? Dit traditionele wild wordt toch nog steeds achtervolgd door vossenjagers, die niet rusten voordat Reintje het loodje legt! Of is verbod van het plaatsen van klemmen van invloed?

De Das, waaraan verscheidene namen in deze buurt nog herinneren, is hier verdwenen, door de mens te vuur en te zwaard (met honden) vervolgd. Zijn biotoop kenmerkt zich door een hoog en droog rustig woongebied, met dichtbij vochtig terrein als jachtgebied. Wageningse Berg en Duno gelden nu nog als zodanig; 50 jaar geleden was het overgangsgebied van de Grebbeberg naar het laagland van Rijn en Gelderse Vallei eveneens nog een bekend dassenoord.

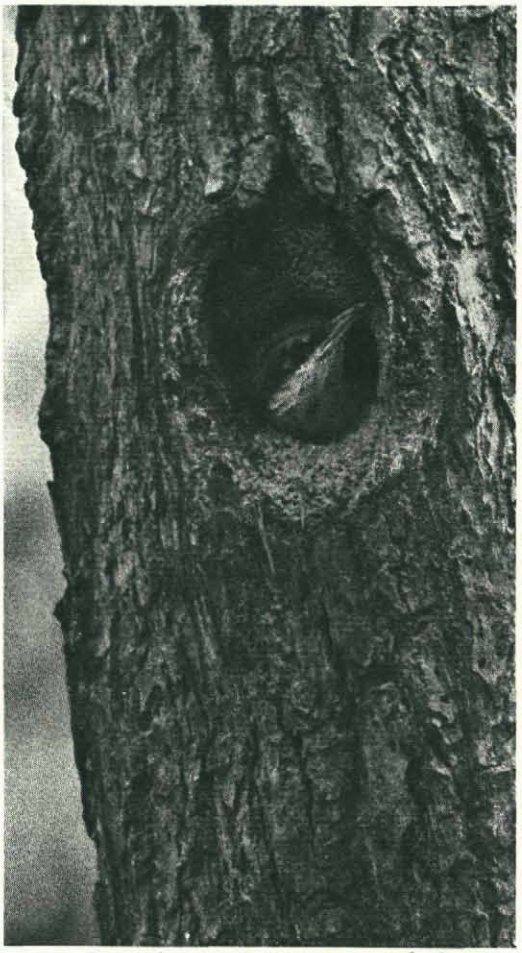

Fig. 3. *Boomklever. Jong op de uitkijk. Duidelijk is de nauwer gemetselde ingang van de nestholte zichtbaar.*

Boommarter, Bunzing, Hermelijn en Wezel hebben zich de laatste tientallen jaren nog verspreid kunnen handhaven.

De Eekhoorn, voor enkele jaren door een virusziekte sterk aangetast, wordt nu weer meer gesignaleerd. Mogelijk wordt hij ook

De Levende Natuur 77 (5):97-102 (1974)

minder vervolgd door de bosbeheerders, die hem als schadelijk wild bejaagden.
Konijnen zijn, ondanks myxomatose, thans in groot aantal aanwezig. Een vroege fietstocht langs bosakkers of langs de spoorlijn doet ze in massa's wegspringen en men zou eerder denken dat ze zich té sterk ontwikkelen. Boshazen daarentegen zijn vrijwel verdwenen.
Gelet op de vele slachtoffers heeft de Egel van het autoverkeer sterk te lijden. Over het huidige bestand valt weinig te zeggen.
Vleermuizen, vroeger in vrij groten getale aanwezig, ziet men tegenwoordig nog slechts sporadisch. Toepassing van insekticiden en het verdwijnen van goede beschutting (ouderwetse schuren) zullen op het voorkomen van deze insekteneters een ongunstige invloed hebben uitgeoefend.
Reptielen zijn in ons gebied sterk achteruitgegaan. De Ringslang en de Gladde slang zijn zeldzaam geworden, de Adder is geheel verdwenen. Zandhagedissen, 25 jaar geleden nog in overvloed aanwezig, zijn mogelijk geheel weggevangen? De Hazelworm is tegenwoordig ook al een grote zeldzaamheid. De toestand van kikkers en padden in ons land is bekend genoeg en ons gebied maakt op deze „evolutie" geen uitzondering.
Jammer genoeg kunnen we tot besluit evenmin een optimistisch geluid laten horen over onze beekbewoners. De vóór de oorlog nog aanwezige Beekforel en Paling zijn thans verdwenen, terwijl betwijfeld kan worden of de Beekprik, in officiële beschrijvingen steeds als dierbare primitieve merkwaardigheid van de beken genoemd, dit nog wel waar wil maken. Oorzaken? Verstoring door de mens, hetzij door wegvangen, door gebruik van meststoffen of bestrijdingsmiddelen, uitdroging van de beken, veroorzaakt door sterk opgevoerde grondwateronttrekking in de nabije omgeving?

Een zeer vroeg ontluikende Beuk op de Hoge Veluwe

S. J. WELLENSIEK

Toen mijn vrouw en ik op 22 april 1973 de „gele" wandeling in het noordoostelijk deel van de Hoge Veluwe maakten, zagen wij een Beuk, die volop in blad zat, terwijl geen enkele andere Beuk in de buurt — en elders — ook maar een enkel teken van knopzwelling vertoonde. Wij noteerden de standplaats van de bewuste boom en zochten deze in 1974 weer op. Op 23 februari was er, uiteraard, nog geen enkele aanduiding van ontluiking, doch op 30 maart waren de bladknoppen reeds duidelijk gezwollen en op 3 april waren zij volledig ontloken, terwijl de naburige Beuken nog volop in rust waren. Figuur 1 geeft een duidelijke indruk van het verschil.
Wij kunnen als gemiddelde datum van ontluiken van Beuken in 1974 omstreeks 16 april schatten. De Hoge-Veluwe-boom is dus wel een zeer vroeg exemplaar. Dit werd bevestigd, toen ik de directeur van de Hoge Veluwe, Ir. H. van Medenbach de Rooy, wilde verrassen met onze waarneming, doch hij mij mededeelde, dat de boom reeds lang was bekend als vroegtijdig ontluikend. Overigens bezit deze Beuk geen monopolie, want wij zagen op 3 april 1974 ook ontloken Beuken op het Planken Wambuis (langs